

Ayda Bir

Anayasa Tartışmaları

Bugünlerde Türkiye'de yoğun bir şekilde anayasa tartışmaları yapılıyor. Son olarak AKP Hükümeti 12 Eylül Anayasası'nın bazı maddelerinde değişiklikler içeren bir "paket" açıkladı. Paket bütünüyle hükümetin önünü açan, demokrasi taleplerini karşılamayan, 12 Eylül Anayasası'nın özünü ve ruhunu koruyan niteliği ile dikkat çekti. Buna karşın ülkenin aydınları, ilerici güçleri ve partileri demokratik bir anayasa talep ettiler. Bu güçler faşist askeri darbenin ürünü olan 12 Eylül Anayasası'nın tümüyle yürürlükten kaldırılarak demokratik bir anayasa yapılması talebini dile getirdiler. Bu yazının amacı Türkiye'deki bu tartışmaları özetlemek değil. Burada sınıf mücadeleleri açısından genel olarak anayasa sorunları nasıl ele alınmalıdır sorunu kısaca irdelemeye çalışacağız. Kısacası bir anayasaya asıl niteliğini veren nedir ve anayasalar hangi sorunu çözüme bağlarlar, ekseninde sorunu ele almaya çalışacağız. Konunun ayrıntılarına girmeden önce, sınıf mücadeleleri açısından anayasa tartışmalarının özünü oluşturan bir soruyu sormak ve bu soruyu yanıtlamak gerekir? O temel soru şudur: Anayasalar toplumda tartışılan herhangi bir sorunu çözüme mi bağlarlar, yoksa toplumun bir çözüme bağladığı sorunları temel bir yasa halinde güvenceye alan metinler midir?

Bu soruya tarihsel materyalizm ve sınıf mücadeleleri cephesinden verilmesi gereken yanıt şudur: Anayasalar toplumun -sınıf mücadelesinden geçerek- ulaştığı çözümleri, temel yasalar haline getiren metinlerdir. Sınıflar artık mücadelelerini bu "anayasal zemin üzerinde", kuşkusuz kendilerini bununla sınırlamadan sürdüreceklerdir. Toplumda çözülmeyen sorunları çözmeye yönelmek değil, ama ulaşılmış çözümleri, en azından toplumda o anda oluşan yeni güç dengelerine dayalı olan ara çözümleri anayasa maddeleri düzeyine yükseltmek, toplumu yönetmenin genel ilkeleri haline getirmek, devletin işleyişinin kurallarını belirlemek anayasaların temel içeriğini -bu durum aynı zamanda devletin alacağı biçimi de doğrudan şekillendirir- oluşturur. Yoksa anayasalar toplum tarafından olumlu ve olumsuz bir çözüme kavuşturulamamış sorunları çözüme kavuşturamazlar, bu anlamda sorunları çözen sihirli metinler değildir. Egemen olan kendi anayasasını da hazırlar, topluma bir biçimde onaylatır ve yürürlüğe koyar. Bu söylenenleri tek cümlede şöyle de özetleyebiliriz: Anayasalar toplumun o andaki fotoğrafını çeker ve bize verirler. Bundan ne eksik, ne de fazla!

Bu nedenle, yeni bir anayasa yapılırken, ortaya çıkabilecek anayasanın karakterini saptamak için, o günkü topluma, sınıf mücadelesinin durumuna, güç ilişkilerine bakmak, toplumun o an verdiği fotoğrafı iyi okumak gerekir. Ancak toplumlar ve sınıf mücadelesi -bundan sadece emek ile sermaye, burjuvazi ile işçi sınıfı anlaşılmalı, toplumun diğer sınıf ve tabakaları, sermaye ve egemenler içindeki farklı kesimler vb. arasındaki mücadele de anlaşılmalı- söz konusu olduğunda, bu "fotoğraf"ın durağan bir kare olmadığını, sürekli değişmeye ve gelişmeye açık olduğunu sanırsanız ayrıca vurgulamak gerekmiyor. Her anayasa daha yapıldığı andan itibaren eskimeye yüz tutmaya başlar ve gelişen toplum, ilerleyen sınıf mücadelesi, anayasada yansımış olan fotoğrafın yenilenmesini talep eder. Toplumda güç sahibi olan yeni aktörler fotoğraf karesinde yer almak ve etkili olmak isterler. Bu açıdan anayasalar ile sınıf mücadelesi arasındaki ilişkiyi yazının ilerleyen bölümlerinde açıklamaya çalışacağız ve bu fotoğrafın nasıl çekildiğini dünya ve ülke tarihinden örnekler vererek göstermeye çalışacağız.

MAGNA CARTA'DAN İNSAN HAKLARI BEYANNAMESİNE, ORADAN GÜNÜMÜZE

Tarihte modern anayasaların temeli sayılan ilk metin, Magna Carta'dır. Büyük ferman anlamına gelen Magna Carta, İngiltere'de, 1215'te, Kral John ile büyük toprak sahipleri olan soylular

arasında imzalanmıştır. Bu ferman, soyluların kendi rızaları olmadan kralın onlardan vergi almayacağını, can güvenliklerini vb. hükme bağlar. Yani kralla soylular arasında yapılan bir anlaşmadır. Kralın yetkilerini soylular ve din adamları lehine sınırlar. "Hiç kimsenin, ülke kanunlarına göre yasal şekilde yargılanıp hüküm giymeden tutuklanmayacağı, hapsedilmeyeceği, mal ve mülkünden yoksun bırakılmayacağı" gibi maddeler, feodal soyluların kendilerini, mallarını ve mülklerini güvenceye almak için krala dayattıkları ve kabul ettirdikleri maddelerdir. Bu madde, aynı zamanda mülkiyet sahibi sınıfın mülkiyetini güvenceye alması ile, sonraki sınıflı toplumların da değişmez kurallarından birisi olmuştur. Olup bitenin anlamı şudur ki; kralla feodal soylular arasında bir mücadele olmuş, bunun sonucu olarak, kral soyluların bazı haklarını kabul etmek zorunda kalmış, ve ortaya, bu durumu belgeleyen ilk "anayasa benzeri metin" çıkmıştır.

Yüzyıllar sonra, feodal sistem içerisinde gelişip güçlenen soyluluğa ve feodal sisteme karşı mücadele eden burjuvazi, kendini tüm toplumun önderi ve çıkarlarının savunucusu olarak tanımlamış, giderek iktidarı bir devrimle ya da tedricen ele almıştır. Eski feodal düzene karşı burjuvazinin önderliğinde gerçekleştirilen 1789 Büyük Fransız Devrimini'nin şiarı, özgürlük, eşitlik ve kardeşliktir. Burjuva sınıf üretimini rahatça sürdüreceği toplumsal koşullara ihtiyaç duymakta, feodal toplumun dar ve parçalanmış yapısı, kişisel bağımlılık ilkesi, kapitalizmin gelişimine, serpilip güçlenmesine engel olmaktadır.

Kapitalist, iş gücünü bir meta olarak pazarda serbestçe satabilecek "özgür bireyler"e ihtiyaç duymaktadır. Feodal toplumun serfi, toprak sahibinin malıdır, kişiye ve toprağa bağlıdır ve

yerini değiştiremez, iş gücünü serbestçe satamaz vb. Ancak toprak beyine çalışabilir ve kalan zamanda da kendine ayrılmış topraklarda geçimini sürdürmek için çalışabilir. Bu durum, üretim için "özgür emekçiye" ihtiyaç duyan burjuvazi açısından kabul edilebilecek bir şey değildir. Burjuvazi özgürlük bayrağını çeker ve tüm toplumun öncüsü olduğunu ilan ederek, toplumu ve bireyleri özgürleştirme mücadelesine atılır. Feodal baskıdan ve sömürüden bunalmış geniş halk yığınları burjuvazinin bu çağrısına kayıtsız kalmazlar ve feodal sistemin kökü kazınır. Bu, büyük bir tarihsel ilerlemedir.

Artık insanın insana kölece kişisel bağımlılığı, yani feodal bağımlılık ortadan kalkmış, tek bağımlılık ilişkisi olarak, modern burjuva toplumun ekonomik bağımlılık ve çıkar ilişkileri egemen hale gelmiştir. Sermaye, burjuvazi artık "özgürleşmiş" insanlarla, onları ücretliliğin kölesi yapacak "özgür iş sözleşmesi"ni rahatça yapabilir olmuştur. Bundan sonra, artık tek bir bağımlılık ilişkisi vardır: Tüm bireyler ve toplum, sermayeye ve onun çıkarlarına -bugün her olayda piyasalar ne der sorusunun sorulmasının nedeni de budur- bağlanmıştır. "Değişim ilişkisi" burjuva toplumun temel ilişkisi haline gelmiştir ve burjuvazi, bu ilişkiyi, hem modern devletin temeli olarak, hem de evrensel insan hakları olarak tanımlamış ve güvence altına almıştır.

Burada da olan biten şudur ki; modern burjuva toplumun temeli, alt yapısı kapitalist ilişkiler tarafından oluşturulmuş, burjuvazi de, burjuva toplumunun bu yapısını, hem kendi devletinin, hem de genel olarak insan haklarının temeli olarak tanımlamıştır. Yeni devlet, burjuva toplumun ürünü ve sermayenin egemenlik ve yönetim aygıtıdır. Bu toplumun temel belgesi olan anayasalar ve yasalar da burjuvazinin sınıf egemenliğini güvence altına almıştır. Yani sonuçlanmış sınıf mücadelesi, kendi yansısını ve sonucunu anayasal belgelerde dile getirmektedir.

Zaman zaman yanlış bir biçimde dile getirilen, anayasaların, toplumla devlet arasında bir "sözleşme" olduğu yolundaki görüşler, devletin sınıf mücadelelerinin ürünü olarak toplumun içinden çıktığı ve egemen olan sınıfın egemenlik aygıtı olarak toplumun üstünde yer aldığı gerçeğini perdelemekte, toplumun devlete gönüllü olarak itaat ettiği fikrini yaymaktadır.

Kuşkusuz, tarihte ve toplumda olup bitenler, burada kısaca özetlenmeye çalışıldığı kadar yalın ve açık seçik değildir. Sınıfların mücadelesi, pek çok ara biçimi ve çözümleri de gündeme getirmiş, bu biçimler, bazen burjuvazinin çeşitli kesimleri arasındaki mücadelenin damgasını -büyük, küçük burjuvazi, büyük burjuvazinin çeşitli kesimleri vb.- taşımış, bazen de devrim ve karşı-devrim arasındaki dengeyi yansıtmıştır. Ama bu biçimler geçici olmuş, ağır basan taraf, kendi egemenliğini ve damgasını devlete ve anayasaya vurmuştur. Burjuvazi, emperyalizm dönemi ile birlikte, serbest rekabetin son dönemlerinde iyice görünür hale gelen gericileşmesini sürdürmüş, emperyalist dönemin anayasaları, "güvenlik ve terör" bahanesi ile emekçi sınıflara karşı daha da zırhlandırılmış, devletler, emperyalist sistemin yeni ihtiyaçları temelinde yetkinleştirilip güçlendirilmiştir. Örneğin Avrupa'da bazı ülkeler tarafından reddedilen AB Anayasası, emperyalist teknelci sermayenin istek ve arzularını en ileri düzeyde gerçekleştiren, neo-liberal saldırıları temel hükümler haline getiren bir anayasa olma özelliğini taşıyordu.

Buradan da açıkça anlaşılacağı gibi, anayasalar, donmuş ve değişmez metinler değildir. Yönetici sınıfın değişen ihtiyaçlarına göre ya da alt sınıfların baskısı sonucu değişebilirler, toplumda oluşan yeni güç ilişkilerini yansıtır. Yukarıda verilen örnekler, bu durumu yeterince kanıtlamaktadır. Ancak tarihte sadece egemen sınıfların egemenliklerini pekiştiren ve güvenceye alan anayasalar bulunmamaktadır. Sömürüye ve ücretli kölelik düzenine karşı mücadele eden işçi sınıfının da kendi anayasaları olmuştur. Bu durumun ilk örneği Paris Komünü olurken, Rus işçilerinin Ekim Devrimi ile kurdukları yeni işçi devleti de, sınıfsız topluma doğru ilerlemek için kendi anayasasını yapmış ve iktidarını güvence altına almaya çalışmıştır.

1871'de Paris'te bir ayaklanma ile iktidarı alan işçiler ve onları destekleyen emekçi kitleler, bütün yönleriyle belirlenmiş bir anayasa olmasa bile, ilk işçi anayasasının temel hükümleri sayılabilecek kararlar almışlardır. Komün, mevcut orduyu ortadan kaldırmış, yerine silahlanmış halkın gücünü koymuş, memurların seçimi işe başlamasını ve yüksek ücretler almamasını karar altına almış, halkın temsilcilerinin seçilmek gibi, görevden alınmasını da halkın kararına bağlamış, fırıncıların gece çalışmasını yasaklamış, kadın ve çocuk emeğinin istismar edilmesini önlemiş, devleti ve kiliseyi birbirinden ayırarak laikliği uygulamış, genel eğitimi başlatmıştır. Bütün bunlar, anayasa hükmündeki kararlardır; ve tarihte ilk kez, sömürülenler değil, sömürülenler ve ezilenler, kısa bir süreliğine ve Paris'le sınırlı da olsa iktidarı almışlar, sömürülen ve ezilen sınıfların talep ve isteklerini yönetim ilkesi durumuna yükseltmişlerdir.

1917 Büyük Ekim Devrimi ile birlikte, tarihte ilk kez, işçi sınıfı, eski sömürücü sınıfları devirerek kendi iktidarını tüm ülke çapında kurmuş, yeni işçi iktidarı, işçi sınıfının özgürce gelişiminin önündeki tüm engelleri kaldırmış, çeşitli milliyetlerden Sovyet halklarının eşitliğini güvence altına almıştır. İşçi sınıfı, ilk kez ve uzun süreli iktidara gelerek, sonradan iktidarını kaybetmiş olsa da, sömürücü üst sınıfları tasfiye etmiş, insanın insan tarafından sömürülmesine son vermiştir. Bitirirken özetle yinelemek gerekirse, anayasalar soyut metinler gibi görünse de, burada irdelenmeye çalışıldığı gibi sınıf mücadelelerinin üzerinde yükselerek, bunların sonucunu ilan eden, egemen sınıfın haklarını ve yönetimini yasal güvenceye alan temel metinlerdir. Yeni anayasaların yapılması güç ilişkilerindeki değişikliklere bağlıdır ve egemen olan güç kendi anayasasını da yapacaktır.